

Zdravotná osveta v starších slovenských kalendároch

Po stopách zdravia a nemoci človeka a zvierat II.
Medzinárodný odborný seminár
Brno 11.-12.9.2012

Katarína Pekařová
Univerzitná knižnica v Bratislave

Vymedzenie témy

- Sonda do produkcie kalendárov
 - Pramene: kalendáre pre slovenské obyvateľstvo tlačené na území dnešného Slovenska (jazyk)
 - Zachované kalendáre vo fondoch UK Bratislava
 - Téma: zdravotno-osvetová spisba
 - Chronologicky: do konca 18. storočia

Kalendáre 15-16. storočie

- Zdravotné odporúčania – astronomické výpočty
- Kalendárna časť
 - označovanie dní vhodných na púšťanie žilou, purgáciu – 15. storočie
 - Dni vhodné na starostlivosť o telo - 16. storočie
- Astrologické predpovede -pranostika: O nemocech (O chorobách a zdraví)
- Zábavno-poučná časť kalendára

Wyznamenání Charakterů

Novb Měsíc /	●
První Čtvrť /	☾
Plný Měsíc /	●
Dobednj Čtvrť /	☽
Žilau Krev pausťetj dobré /	⊕
Pausťetj Žilau Kwe roborné /	⊕
Pausťetj Bařkami dobré /	⊕
Sřti do Země w hřě /	⊕
Sřti do Země luche /	⊕
Děťj ostawowati od Průw /	☾
Čas před Polednem /	☾
Čas nastání po Polednj /	☽
Lekářstwj w počisťetj přisjmatl /	⊕
Lowem Žwěřj a neb p lowánj /	⊕
Wlaso řěřhati dobré /	⊕
Sřtiastnj dnové /	⊕
Řěřtiastnj dnové /	⊕

předrukáma gest/těm Wogenšbm nes-
sentům do hrdla přišlo/a zlaupeno by-
lo. Nebo nebezpečně praví Pán
Bůh skrze Geremášse Proroka w 6.
kap. v. 8. Napraw se dřívě nežli Gá-
Srdce své od tebe odvrátím / a tebe
zemí pustau učiním/w něj žádný bydlí-
ti nebude.



D Nemocech.

WA také v tutoi Kristianskú Či nář-
pomohliti/že galkož Smrt odplá-
ta za hřích gest/tak také/wšsecky nemo-
cy / pokuť Boží gíau/ a mtiž on nás
tresece/pro hříchů naše / R. m: w 8. ka.
Necitřehdy ty pobožný Čenárí; galko-
ti newěro

ti newěrní bezbožní Lakomcy a dráčí /
kterí; kdýž Nemocny býwagi / třesau je
a zlořečí / a gen narěžagi / staragi se a
žalugi nato / že gegich žiwosti stogi / a
oni nic wpyšskati / neb wydělati nemo-
hau/a neb gen mošťi / a toho wphledás
wagi / dali kde něco nezdraweho sněd-
li / a neb něco škodliwě wpyli / a neb
něco k tomu podobného ge potkalo / od
kudž nemoc ta půwod swúg wzala?
Gejšto radě gi anenlépě mēliby mošťiti
nato/co Prorok praví: Swá neshle-
chetnost gest v přejiné že ty křesťán bý-
wás. Protož musíš poznati a žlus-
šiti/co za bjdu a bolest Srdce přináší /
Hospodina Boha twého opustiti / a
geho se nebáti / praví Hospodin Žastu-
B páw

Kalendáre pred vznikom stálych tlačiarňí na Slovensku

- Latinské kalendáre – Regiomontanus
 - Rady na zachovanie zdravia
 - Avicena
 - Striedmost'
 - Návodý na liečbu koní
- Tlačené na území Čiech a Moravy
- Prvý na Slovensku tlačný v češtine 1639

Kalendáre – 17. storočie

- Najvýznamnejšia tlačiareň – Levoča (Brewerovci) – levočský kalendár – v nemčine, maďarčine, dobovej slovenčine
- Zostavovatelia:
 - Nemecký lekár David Herlitz
 - Kežmarský rodák Dávid Frölich a jeho kalendáre
 - Jan Neubart a jeho kalendáre

Správa velmi potre-
bná / kterak se má chovati clo-
wěl každého času / y při pausstění Krwe
tak aby w dobrém zdrawě žiwot swůg
zachowati mohl.

Ledna Měsíce.

Ráno Malwazy y s Žázworem / a
na Noc s Musstákem a s bílým
Radidlem, zapijey. Krwe nepausstěg /
počistění nepřijmey / do Lázně často
chod, Skrowně (zvláště na Noc)
gez / nebo zbytečnj Sjdlo wlkostj ne-
důžiwé, a nepwjce Žymntce, plodj.
Vakliby počistění z potreby přigal / po
přigetj geho w teple se choweg / na pos-
wětřj newycházeg. ¶ Naroditi se
Dítě /

Dítě / studeného a wlkého přirození
bude.

Února Měsíce.

¶ Krwe pausstěg / ale prwé na teps-
den před Pausstěnim počistění přigj-
meg. Po obměkčení druhého neb tře-
tjho dne do Lázně gdi / a studeného pos-
wětřj se střěž. Hlawy od studenosti
(zvláště po Lázni) chrať. Husy Kas-
tic, Prasat warůg se / do čistého Wj-
na naklad Ambrožky / Wláštěho Kos-
pru Semene / a to y Ráno pro čistění
Zraku. Na Noc Žázwor, Bobek, Ho-
řec zřěj a zapijey P;wem. ¶ Dítě
narozené chudé, nečisté, prashpwé a zlo-
děgšké bude.

Března Měsíce.

¶ Tenio

11. 2005

1. Maji. Hagyat Athyam
egy dugla aranyat nalam,
az kit a Baap Japakra ad,
tam, Perceptornak szonon
kezibe mert miya jelen
volt, meg quillantiat er
nem adot Perceptor W

Páro Révay Teren
ajándéka Bp
November 24. 188

RMK II. 2005
Jelys.

Flowy a Starj

Calendar /

Tento Kol / po Slawnem
Narozemj Pana nasheho
Gzisse Krysta /

M. DCC.

Secerizco Welycomi / Tydny
dele a Swatky / Planecny boh / Zpochy
Powéni / Dmire y Kocy dshost /
Slimeiny vychod y zapad / zc.
senachozy /

Zlozen gest od
Jana Neubartha /
Boleslawsteho Sl.

Wytisfeny
v Lwocz / v Goffij Brewery.

galeby ta otazka sbitna bila / ponewač w ces
leg nasseg Europe každemu znamo gest / že
mež bogugiciny Potentaty giž pogednuc
Pokog zawreny gest. Daleg pač otazuge se /
gak dluho ten pokogni čas sa žiwari budeme?
Ya se tak domniwam / žeby se pokog ščoreg
mohl sawarowaty / nežly žnowu wčinen bity.
Neb sperwu se ščoreg člowek muže zdržety /
nežly kdij co sačne prestaty. Obecne Prist o-
wy gest: Warug se prwšeho vdereny / neb
čdy se ty to dostane / nasledugi wice. Pokog
chwala Bobu gest ustanowen. Byl k tomu y
pred Rokem čas nachylny; ale že se sawirka
prwe stala / nežlyby Aspektowe k tomu chily.
Protog od Boha to pristlo. Nebo on napras
wuge wšech lidy Srdce. Sausfame / že on
wšech Potentatow k nimist tež pry Pokogi sa-
twana. Ten nepritel ščy Saturna žwogen ščim
Maršem po trykrat pritelšče trihranne spa-
treny držy / gako 14. Jan. 21. Maji, a 16. Julij.
Nad to pripoguge se pridrubem trihrane
nem spatreny / y pritelšča Venus, ktera tež na
tiew ščle Planety micy. Pan Buch deg žeby
dwe wogugicy stranky ščerže manjšelšwy
3 ro:

šrownane bity mohly. My Dana Boha w šč
way budeme duffagic / že nam ten požehna-
ny Pokog zachowa.

Čtrrta Kapitola.

Neduhach a Nemocch.

Šeden šweho žiwota konec neč w Kalen-
š dary ne hleda / a se ne domniwa / že prwe
neumre / nežly ščle Aspekti se ukazy o nem.
Ach! pridawa se negednemu prweg / nežly
Aspekti se ukazy / že se musy odebraty. Doble
obitege nalešne ctenar ščle Aspekti pošnačes-
ne / w kterem čase se treba warowat / a šwog
žiwot ščanowat. Gak takowe nasledugi
7. Septembris, obidwe ščle Planety Saturnus
a Mars na sebe hnewliwe patry / spusobugi
šču krew / a wšeligake nemocy.

23. Febr. 4. Junij. 3. Sept. 30. Novembr.
Saturnus hnewliwe patry na Ščunce / takow
we Aspekti su žiwotnim duchum ščhodliwe /
lapagi se ščdce / spusobugi samoleny a Malu
porazeny / ščarim pomahagi k ščirry.

1. Febr. 24. April. 28. Julij. 28. August.
14. Octobris Saturnus / a Venus nepritelščy
požorugi / a spusobugi studene žlusi / bolu /
wšeli

Kalendáre 18. storočia

- Čitatelia kalendárov
- Cenzúra
- Rozvoj prírodných vied
- Osvietenstvo
- Ľudovýchovná a popularizačná spisba
- Na Slovensku ďalšie tlačiarenské centrá
 - (Bratislava, Žilina, Púchov, Košice, Banská Bystrica)

Nowý a starý, domownj y pocestný kalendář

(Banská Bystrica, Ján Štefáni)

- Zdravotno-osvetové príspevky
- *Wyťah z Katechysmusa o Zdrawj*
 - Jur Ribay - *Katechyzmus o Zdrawj pro obecny lid a Sskolskau Mládež*
 - autor pôvodného diela nemecký lekár Bernhard Christoph Faust
 - české preklady
- *O Podiwném složenj lidského těla*

17. Teď sy z nj posměch dělaj, co z
moby stoleté, položte nížež nedaj, že tr
sa nekmete.

18. Gať se s nj bude báte dít? Teď
pozdě naríká. Zajná na marnosti
gimž pozdě odvyká.

19. Kdežto wšim sestra oplývá, má
wšeho w bognosti. W manželstwj ted
žiwá, zdrawějšj sladkosti.

20. Y čistě má své svědomí, sč
chowanau čest. Strach nemá, že řop
hromj, ctnost spravedliwy trest.

21. Ošalé, Dámy! o gmeno nebe
se, a ctnost! vezte, že neyprw za wem
má býti poctiwost.

St. Hněvkowstij.

Wj.

W ý t a b

z Katechysmusa o Zdraví.

I.

O Zdraví wubec.

1. Geli to potřebné, aby člověk měl
zdraví.

Odp. Wšsem že ge to velmi potřebné.

2. Proč ge to potřebné aby člověk měl
zdraví?

Odp. Wby gať swému Pánu Bohu, rač
sobě samému, ano y swému bližnjmu slau-
žiti mohl, gaťožto k tomu ob Boha swor-
čený gla.

3. Teby nezdravý člověk nemuže Bohu
swému slaužit?

Odp. Tať dobře, gaťoby mělo býti, nez-
muže mu slaužiti.

4. Proč nemocný člověk dobře Bohu
swému nemuže slaužiti?

Odp. Doněwadž dobře a veselí mysl
nemá, žádné jídlo, ani nápoj mu není po-
hodn, ani w tom krásném blesku slunečném
radosti nemá, nemuže se ani nábožně mo-
biti, ani swaté věcnj prospěšně poslauchati.

5. Proč ale sobě samému nemocný člo-
věk slaužiti nemuže?

C 5.

Odp.

Odp. Ne tak mnoho, gaľoby sme se
mnywali. Neboby kaľdy člověk velmi rád
při zdravj zůstavati chtěl, ale nemj, co
mu geškodlivé, a některé děti se již přede
narodili, a co oni za to mohou.

15. Oblubby se to kaľdy mohl navé-
ti, co ge geho zdravj škodlivé?

Odp. Mnoho člověk sám na sobě sezná-
ti může, až pomerkuje, co mu již někdy
zaškodilo, když ho ř. p. w zýme, we veli-
mi zakalené sparné chýži hlava bolela.
Po druhé, z toho, co jiným zaškodilo, ř.
p. že někdo, když zabřity byl, a w tom
se studené vody napil, flánj dostal.

16. Nač je náš nejvíce mertovaličj
— Škřtka zdravj?

Odp. Zvoláště na wšedky ty přjčiny,
které nám nejškur nemoc způsobiti mohou.
Ale y tomu se z něho můžeme navésti, gaľ
ge oddalovati od sebe máme, a naposledy,
kterák sy máme w nemocch nášich spomá-
hati.

* Budeli náš Bůh žiwiti: tedy kaľdo-
ročně z wyborného tohoto Katechys-
musa o Zdravj gebnau Kapitolu wy-
sáhneme, a do tohoto Valendáckého
tožime; a to bude vítědnějšj, gaľo
třebas gaľe jiné Historie, a krato-
chýlné křtly.

Podivném složení lidského těla.

Něco o složení lidského těla vypra-
vovat budem.

Hlava má mezy zewnějšími audy nej-
spanilejšj pohled. Obličeg gest ten nappře-
nějšj díl člověka. Na tom gest widet
wšedko wymalované, co se wnjtr w dusy
děje. Na obličegj gest widet hněw, lástka,
newinost, záwešt, stormyacenj, strach, ra-
dost, bázeň, a wšedky naružiwosti dusse wy-
třknuté.

Na hlavě se nacházy wšedch přj smysla,
oni drázy nástrojowe, které které my wšed-
ko, co w nás, krom nás, a dost daleko
od nás se slawa, čyit, widet, slyšet, wor-
nat můžeme.

Střz Cizyt, který vlny máhch cytes
dlřyš křel gest, zklussugame, zbaliz nega-
ly polem neb náweq. Sladce neb lysle chut-
ná. Cizyt nám slauzi ř sláti, mluwent,
zřiwáni, a křstiwáni gřdel.

S oděwa wšjme. Wěl ležonj w gebné
duté křsti, a gřau zewnjt wšjčkami zápa-
tkené, které se klapky gmenugt. Chlapky
neb wlašky nab y pod klapky, slaužegj
m.

mistrně k tomu, aby ne jen prách, a mnohá nečist, ale y také pot, kterýž velmi hřelý a slaný gest, do očí nemohl.

S nosem čenicháme anebo voníme. Nos gest uvrchu kopynatý, a dale chruštlavý, a prokříd ale na dva záchody aneb přičleby dělen. V těch chřpěch gest gista vlázná tuže, kteráž plna malých žilet gest, kteréž kerau my ty ney subtilnějšj páry vytjme, bydo dobře neb zle vonějí.

Co se Zubu dotýče, těch obyčejně svěť dostává 32. Glau nám potřebnj aby dom gřdla na malé byly rozřezat, a rozřeztj mohli. Kdo dobře, bile zuby chce mít, musí se často s čerstvou wodau vymývat, w nich sem a tam nep, což, nic horaucého gít a pít, aniž ořech, neb křstky, neb jiné twrdé věci nimi laustat.

Pod Glawau gest třt, w kterém se Glawau, gazo w slezgi, tam chce pohybowat může. Do třtu nasleduj lopatky, které tak slawené glau, že se welká tž na nich nesi může.

Uři lopatkách glau ramena, a při raměních glau ruce vorwěné, které tak spobae danc glau, že gít gát chceme, vžjwat mus žeme.

Pod třtem glau yrse, které svdce a pljce shuwawagi, a proto s pewných hnatil a řeber složené glau.

Cela tž těla leží na stěhnách a nohách, které galo ramena a ruce na rozličných místech křibby magi, aby se lehčej pohybowat mohli.

Prsty

Prsty w nobli dopomáhagi nám k tomu, abychom nobu pewněgi na zem přistaliti mohli.

Wraso a tuže má mnoho tisyč potnich djořel, aby se mohlo z těla wšedě wypariti, co zbytečné, kyselé, a škodné gest.

* Roku budaucyho, w wnitřných bitech lidského těla, něco pěkneho, a vjtrčného boložjme.

Zlobeg a Slunce.

Časů jedného susede meli weliku radost a potěšení a zlobegem na geho swadbe, nabeyce se, že se gíž obrátj, a zlobegstwj přessane. K nimžto přišed jeden muž mudy, a wyda ge w takowé radosti, kolkým wposledyčete, gá wám wassi radost wylžim. Jedného času slunce se štělo oženiti. To se zdalo wšem zemjm odporne, a wšedem svěť toho twrdi nemohl, tak že y ney wyssim mu Bobu Jupyterowy lali a zřekčili. Proto se Jupiter welmi hněwal, a žádal se na wšednu to lánj a zřekčení. K jeden řekl k němu: Memáme nyní než jedine slunce; to wšedem svěť zarmucu ge přylisnu horloositi, tak že wšedě přivození od nj nemocne býwá. Čtož pak buducyho gest, kbyž slunce glných naplodj?

Wyznamenání.

Což w slowěku ob přivození leží, to ho se on welmi těžce zbaroj. Žj wěťjme oštem sobě podobné plodj.

Dřel

Ďakujem za pozornosť

Katarína Pekařová
katarína.pekarova@ulib.sk